

né náhodnosti výběru, jež je závislý na autorských prioritách. Někdy se však nevyužijí všechny možnosti, které látka nabízí: zde například absence českého, maďarského, resp. rakousko-německého pohledu podle mého soudu podstatně oslabil celkové komparativní vyznění, které by slovenskou literaturu tak rozporného a metodologicky zajímavého období uvedlo do širších evropských souvislostí.

Ivo Pospíšil

POHLEDY NA POEZII PSANÉ NA ČESKOTĚŠÍNSKU

Libor Martinek: *Polská poezie českého Těšínska po roce 1920*, Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav bohemistiky a knihovnictví, Opava 2006, 353 s.

Literatura v regionu slezského Těšínska vycházela od počátku především z potřeb mimouměleckých, tzn. mimoliterárních, převážně z potřeby obhajovat polskou kulturu proti narůstající germanizaci regionu. Proto také tvorba v této oblasti měla charakter lidový, resp. selský, a jejími autory byli hlavně prostí lidé – lidoví písmáci. Tento charakter literatury přetrvával i po roce 1920, kdy došlo k rozdělení Těšínska na českou a polskou část (s centry Český Těšín a Cieszyn), a zapříčinil její národní a vlasteneckou orientaci na úkor orientace umělecké.

Pokud se zkoumají fenomény českotěšínského regionalismu, hovoří se řadu let většinou o tzv. Zaolší, tedy o regionu za řekou Olší (polsky Olza; Martinek užívá, podle mne, nesprávné hybridní označení Záołží), která původní celistvý těšínský region dodnes rozděluje. „Záchraný“ charakter literatury v Zaolší přetrvával nejen po roce 1920 (různé menšiny ve státě dané většinou), ale někdy ještě i po roce 1945, kdy bylo třeba hájit „jinost“ režimem „nadekretované“ polské národnosti, i když v regionu mnohdy docházelo k situaci opačné: Češi byli menšinou v jinak polském prostředí, byť ani to není přesné, neboť šlo spíše o koexistenci úředně sice rozdělených národností, jejichž příslušníci se však víc než co jiného cítili být Slezané (Ślōnzoci).

Opavský badatel Libor Martinek, ač školením bohemista, přednášející českou literaturu na univerzitě v Opavě, se dlouhá léta věnuje rovněž polské literatuře (mj. přeložil např. básně D. T. Lebiody, W. Kostrzewy, B. Miązka, D. Kostkiewiczové a nedávno E. Lipské), vědecky zejména literatuře polské národnostní menšiny u nás. Pokračuje tak v dlouholeté práci mnoha badatelů, především Edmunda Rosnera, který studoval literaturu Poláků žijících na Těšínsku, a Zdzisława Hierowského, jenž v regionálním záběru sledoval literaturu v Horním Slezsku.

Martinek polskou literaturu na Českotěšínsku podrobně zmapoval už v knize *Polská literatura českého Těšínska po roce 1945* (Opava 2004, viz recenzi I. Pospíšila in – X-8, s. 219–220). Nyní se ke stejné problematice (mj. opět díky Internímu grantovému systému Slezské univerzity) vrátil časově až do roku 1920 a v monografii *Polská poezie českého Těšínska po roce 1920* zorný úhel sice zúžil pouze na poezii, ale problematiku (oproti dřívejším studiím i předchozí publikaci) rozšířil a pohled na ni v mnohém prohloubil. Zatímco v první knize šlo spíše o představení základních problematických okruhů dané literatury, o komparativní analýzy i rozborů konkrétních textů, v recenzovaných textech jde o „strukturovaný nástín“ vývoje poezie (tedy nikoli jednoho žánru [!], jak tvrdí anotace) v multi-kulturním regionu, který byl do druhé světové války pestřejší než dnešní společenství lidí mluvících převážně česky, polsky, příp. slovensky, i když v komunitě česko-polské jde spíše o jedno nářečí (*po naszymu*, jak lidé v regionu sami přiznávají) než o dva spisovné jazyky (resp. více jazyků).

Obecně je třeba předeslat, že L. Martinek si v průběhu svého výzkumu (v návaznosti na regionální tradici historických, sociologických, jazykovědných, literárněvědných a jiných bádání) vypracoval osobitou metodu, která právě na pozadí jiných disciplín přináší ukotvený a hlubší pohled na literárněvědnou problematiku. Široká materiálová báze tak nedospívá k čistě materiálové monografii, nýbrž ke skutečně metodicky rozvrstvenému komplexnímu nástínu tvorby básníků regionu. Přínosné je i to, že Martinek pracuje komparativně, protože vývoj polské poezie v Zaolší nelze pochopit bez kontextu vývoje literatury (a vůbec kultury) v Polsku.

Autor svoji novou monografií rozdělil na úvodní text a čtyři studie. Věnoval je 1. některým aspektům literárního života polské národnostní menšiny, 2. nástinu vývoje polské literatury Těšínského Slezska do roku 1920, 3. přehledu vývoje polské literatury českého Těšínska od roku 1920 do vypuknutí druhé světové války a 4. překonávání dědictví slezského regionalismu po roce 1945.

V úvodu si Martinek vytknul základní problémové okruhy práce, jimiž jsou zejména hlavní předmět jeho výzkumu, tedy *analýza regionální literatury* dané oblasti, *komparativní pohled* na tuto tvorbu vazbami situovanou mezi literatury polskou a českou, *kontextovost*, tedy bádání dané literatury v kontextu literatury polské, z čehož vyplývá i recepce této tvorby v českém prostředí (hlavně prostřednictvím překladů), a konečně ozřejmil i svoji *problematiku metodologickou*. Periodyzaci vývoje polsky psané literatury na Těšínsku, resp. později na Českoslezsku (v Zaošlí), převzal od E. Rosnera s tím, že si uvědomil její postupné vymaňování se z mimoliterárních a mimouměleckých funkcí a také vztahy regionální literatury k literatuře (v tomto případě) polské i české, tedy rovněž regionalismu a provincionalismu.

Tyto vztahy, které jsou určující také v literárním životě polské národnostní menšiny na Těšínsku, Martinek zkoumá v první kapitole. Je to analýza materiálově bohatá, opřená o výzkumy zejména polských badatelů, o důsledky úlohy různých regionálních společností, spolků, skupin, časopisů atd., ale navíc o provázanost (vztahovou a odtud i tvůrčí) s básníky polskými a českými (jde hlavně o P. Bezruč), samozřejmě vždy na pozadí událostí politických a společenských. Je dobré, že si autor všiml role meziválečných regionálních periodik a poválečné přílohy novin *Głos Ludu*, již pak převzal časopis *Zwrot*. A že připomněl nebezpečí nesprávně chápaného regionalismu na literární tvorbu – upozornila na ně S. Skwarczyńska, z autorů, kteří se věnovali „menšinové“ literatuře si to uvědomoval pouze Z. Hierowski.

Samozřejmě – vliv regionalismu na povrchnost a zplanění literatury v Zaošlí vystřídaly po roce 1948 důsledky různých socialistických stereotypů (zejména soustředění se na schematický obraz horníka a hutníka či vlastence-proletáře nebo budovatele socialismu), které tak oslabily funkci přirozených regionálních stereotypů. V této souvislosti si Martinek velice podrobně všiml životních peripetií, kulturních aktivit a nástinu tvorby autorů (chronologicky) jednotlivých generací, které se potýkaly s komunistickou mocí. (Sám si vzpomínám na „aféru“, kterou proti mně a H. Jasiczkovi rozpoutal po uveřejnění mé reportáže a překladů z tvorby „českoslezských autorů“ v časopisu *Tvorba O. Rafaj*, a rovněž na semináře Literární umělecké sekce Polského kulturně-osvětového svazu [SLA PZKO], v nichž, když odjeli oficiální referenti a spisovatelé ze Zaošlí si „oddechli“, jsem přednášel o poezii J. Seiferta, J. Skácela, O. Mikuláška a dalších českých básníků, a na svoji účast jako porotce v různých uměleckých soutěžích sekce.)

Dobré je, že recenzovaná kniha, věnovaná polské poezii českého Těšínska po roce 1920, si ve druhé kapitole všimla i literární tvorby v tomto regionu před daným rokem – je to sice text až příliš stručný, ale přece jenom nastínil vlastní počátky a rozvoj literatury na Těšínsku. Domnívám se, že i když existují dílčí zpracování, čeká Libora Martinka, pokud chce své výzkumy literatury v dané oblasti dovést k úplnosti, ještě další práce, jejíž výsledky by vyplnily právě časové období někdy od 16. století do roku 1920.

Ve třetí kapitole L. Martinek podrobně analyzoval etapu od rozdělení regionu v roce 1920 do počátku druhé světové války, etapu zdánlivě poklidnou, ale s mnohými vřevami (společensko-politickými) pod povrchem. Polsky psaná literatura na celém Těšínsku se tehdy rozvíjela v několika proudech – lidová tvorba, selská literatura, avantgardně orientovaný proud (zpočátku v tvorbě J. S. Polaczka, později však zejména P. Kubisze); na jedné straně tak plnila čistě utilitární regionalistická zadání, na druhé straně navazovala na to nejlepší v polské literatuře té doby (na výtvarky tzv. mladopolské generace a na tvorbu příslušníků Krakovské avantgardy). Zajímavá jsou v tomto dílčím textu autorova upozornění na rozporuplnou tvorbu ve své době populárního spisovatele Adolfa Fierly i na činnost meziválečných regionálních výtvarníků a etnografické výzkumy beskydského folklóru. V závěru kapitoly Martinek konfrontoval různé názory na hodnocení meziválečného období vývoje polské literatury na Těšínsku – uvádí rozdílné koncepce Z. Hierowského a E. Koreptové a koriguje je názorem K. Kossak-Jaroszové, která však k problematice přistupuje z širšího „kulturologického“ hlediska.

Tady mi chybí Martinkův jasný vlastní názor, jímž by dokázal dosavadní výzkumy posunout dál. Zdá se mi, že to je hlavní „mínus“ publikace (a nejde jenom o tuto kapitolu, nýbrž o celou monografii): autor se spokojil s utříděním cizích postřehů (fundovaným, dokumentovaným a podpořeným obsáhlými citacemi) a sám „cudně“ ustoupil do pozadí. Já vím – jít s vyhraněným názorem „na trh“ vždy iniciuje nebezpečí, že bude vystaven kritice, ale v jisté etapě bádání (a ta – domnívám se u Martinka už nastala) je třeba vstoupit do „epicentra“ s vědomím, že zcela jistě dojde ke kritickým reflexím.

Poslední, nejobsáhlejší kapitolu autor nazval *Překonávání dědictví slezského regionalismu po druhé světové válce*, což je samo o sobě výzva. A myslím si, že v analýzách anoncované problematice dostál. Období si rozčlenil chronologicky, resp. podle nástupu jednotlivých generací. Jestliže postupné distancování se od utilitaristického regionalismu se dělo v padesátých letech „shora“ politicky (strach režimu z polského nacionalismu), později to už znamenalo potřebu tvůrců otevřít se víc zejména polskému čtenáři a ještě později (hlavně po roce 1989) i čtenáři českému (buď bilingvní tvorbou nebo překlady).

Martinek to ve svém textu přesně postihl, když sledoval zpočátku dvojí svár: vyrovnat se s tradicí hermeticky uzavřeného slezského regionalismu, ale zároveň i s vyžadovaným socialistickým realismem, hlavně pokud jde o tematiku. Hodně místa věnoval Henryku Jasiczkovi (to ostatně učinil už v monografii předešlé). Prostor dostali rovněž autoři zastoupení v antologii *Pierwszy lot* (1959). Podrobný je např. rozbor díla významného básníka a prozaika Zaołsi Władysława Sikory či náčrt profilu předčasně zesnulého nadějněho básníka Adolfa Dostala, zevrubně Martinek nastínil složitě životní i tvůrčí osudy nedávno zesnulého Wilhelma Przczeka (součástí této podkapitoly se stalo i srovnání s verší rodáka z polsko-slezsko-slovenského pomezí žijícího nyní v Brně Jindřicha Zogaty) a všiml si i poněkud zapomenutého, „tichého“ básníka Gustawa Pyszka.

S třínečnou *Literární skupinou '63*, v níž se projeví autoři starší i noví, spojil Libor Martinek oživení v tvorbě regionu. V analýze se věnoval dílu Gabriela Palowského, Gustawa Sajdoka, tragicky zesnulého Janusze Gaudyna a Jana Pyszka i autora mladšího – Piotra Horzyka. A v dalším textu se zaměřil na autory společné sbírky *Światłocienie* Kazimierze Kaszpera, Tadeusze Wantułu a Jana Daniela Zolicha. Pokusem o zařazení práce „autorů přelomu“, kteří publikovali svoji tvorbu v almanachu *Spotkanie* (1985) a přivedli literaturu českotěšínského regionu do „horké“ současnosti, je text další podkapitoly. Martinek v ní podrobněji rozebral práce Franciszka Nastulczyka, Jacka Sikory, Janusze Klimszy, bilingvního Lecha Przczeka, Lucyny Waszkové (roz. Przczkové) a Renaty Putzlicher-Buchtové (jí věnoval poslední kapitolu předchozí monografie). Kapitolu uzavřel náčrtem tvorby autorů nejmladších, kteří do literatury vstupovali na počátku devadesátých let 20. století – nejvíce se věnoval Bogdanu Trojakovi, písičímu zpočátku polsky, nyní česky.

Domnívám se, jak jsem ostatně naznačil už výše, že monografie Libora Martinka *Polská poezie českého Těšínska po roce 1920* patří v současnosti k nejzevrubnějším pracím o tvorbě polsky (v převážně většině) písičích spisovatelů českotěšínského regionu Slezska. Ta spolu s autorovým dílem předchozím vytvořila základ ucelené (s mezerou, na níž jsem upozornil) analýzy zajímavého fenoménu v multikulturní oblasti severovýchodní části naší republiky a stala se příspěvkem do diskuse o palčivém problému dneška: o funkci regionalismu v rychle se globalizujících středoevropských společenstvích. (Pouze na okraj – u tak rozsáhlé a do hloubky jdoucí publikace přece jenom měla být souhrnná bibliografie!)

